

Josep Torras i Bages (1846-1916): Un esquema del seu pensament filosòfic fonamental

«Torras i Bages –escriu Agustí Esclasans¹– no era un sistemàtic; però hi havia en ell el llevat inconfusible d'una possible sistematització.» Aquest article pretén d'oferir aquesta sistematització, tot cooperant així al coneixement i a la difusió de l'obra literària del bisbe de Vic, figura cabdal de la filosofia cristiana de la Renaixença a Catalunya.

1. EXTRACCIONS FONAMENTALS

A) FONTS FILOSÒFIQUES

El sistema filosòfic general del pensament i de l'obra escrita de Torras i Bages és el tomisme, dins del marc d'un escolasticisme renovellat que li arriba fonamentalment a través de Xavier Llorens i Barba.² Tot i que Torras i Bages parli de la influència dels germans Milà i Fontanals, la seva estimació pel tomisme és deguda al mestratge de Llorens i Barba

---

1. AGUSTÍ ESCLASANS I FOLCH, *La Filosofia del Dr. Torras i Bages*, Editorial Ritmològica, Barcelona, 1950, pàg. 53.

2. JOSEP TORRAS I BAGES, *L'eterna Bellesa i En milà i Fontanals, Obres Completes* (Biblioteca Abat Oliba), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984-1990, vol. III, pàg. 642. De les successives citacions i referència d'aquestes *Obres Completes*, l'edició de les quals –en aquest moment (setembre de 1990)– encara no és ultimada, n'abreujarem l'autor i reportarem només les sigles O.C. (P.A.M.). Completarem les citacions i referències de la part de l'obra encara no apareguda amb l'edició de JOSEP TORRAS I BAGES, *Obres Completes* (Biblioteca Perenne, 7), Editorial Selecta, Barcelona, 1948, de la qual n'abreujarem també l'autor i reportarem només les sigles O.C. (Selecta).

Sobre Manuel Milà i Fontanals, vegeu l'obra de MANUEL JORBA, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època* (Biblioteca de cultura catalana, 54), Ed. Curial, Barcelona, 1984.

a la Universitat de Barcelona (1820-1872); l'amistat personal i la convivència estiuenca a Vilafranca amb els Milà hi pot haver ajudat, però la consideració de Sant Tomàs con l'essència del pensament català, per la seva solidesa, harmonia, seriositat i esperit tradicional medieval, és una idea que pren forma en el pensament de Torras i Bages entre els anys 1860 i 1863 en què obté el doctorat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona.³ El motiu fonamental perquè Torras i Bages es traslladi a Vic (1870) és que les classes de Teologia del Seminari es fan sobre el text mateix de la *Summa Theologica* de Sant Tomàs d'Aquino; i això, fins i tot abans que la jerarquia catòlica reorganitzi els estudis teològics d'acord amb una neoscolàstica de base tomística.⁴

Xavier Llorens i Barba (1820-1872), representant de la primera generació de l'«Escola filosòfica de Barcelona», després del període de Cervera (Joaquim Llaró i Vidal, 1796-1824; i Ramon Martí i d'Eixalà, 1807-1857, que fou professor a Barcelona de Llorens i Barba), ensenyà metafísica a la Universitat de Barcelona des de 1847 fins a la seva mort, i fou el professor venerat i estimat per Torras i Bages, i qui li presentà el sistema tomístic amb una lectura dignament popular, naturalment catalana i assenyadament tradicional.

Llorens i Barba havia connectat amb el psicologisme de l'«escola escocesa» a través de Ramon Martí i d'Eixalà, el qual en tenia notícia no pas directament de Hamilton,⁵ sinó a través de la «nova filosofia de Lovaina», igualment que Jaume Balmes (1810-1848). Llorens i Barba, però, interessat a superar l'empirisme, el racionalisme i l'escolasticisme eclèctic del segle XVIII (tant el de Cervera com el de Claude Buffier, 1661-1737, de Lovaina), aprofundí directament les tesis psicologistes de Hamilton en allò que l'interessava: la criteriologia de la veritat, això és, la psicologia com a «ideologia» col·lectiva del *sentit comú*, que fonamenta la veritat. I aquest ús directe de Hamilton el feia Llorens i Barba fins i tot en les mateixes classes que impartia en la Universitat de Barcelona.

La tradició de l'«escola escocesa», que a través de Hamilton arriba a Xavier Llorens i Barba i a Torras i Bages, comença amb Thomas Reid (1710-1796), James Oswald (1715-1769) i James Beatty (1735-1803), que són els representants de la primera època de la dita escola. La proposta inicial d'aquests autors és la de sortir de l'escepticisme filosòfic en què David Hume (1711-1776) havia deixat la criteriologia de la veritat.⁶

3. Torras i Bages es refereix a la influència exercida sobre ell per Milà a *Don Manuel Milà i Fontanals*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 630.

Sobre el seu interès per Sant Tomàs d'Aquino, vegeu LLUÍS CARRERAS, «El Bisbe de Vich», *Resena Eclesiàstica* 93-94 (1916) 526-529; i JAUME ROURA I ROCA, «Xavier Llorens i la filosofia nacional», *Serra d'Or* 317 (1986) 29-30.

4. Vegeu ENRIQUE PLA I DENIEL, «Carta sobre el Motu proprio de Pío X *Doctoris Angelici*», *Resena Eclesiàstica* 93-94 (1916) 559-561.

5. Vegeu JAUME ROURA I ROCA, *Ramon Martí d'Eixalà i la Filosofia catalana del segle XIX* (Biblioteca Abat Oliba, 17), P.A.M., 1980, pàgs. 188-191.

6. Aquests autors de la primera època de l'*Escola escocesa* foren criticats per JOSEPH PRIESTLEY (1733-1804) en una obra que Kant no coneix, tot i que esmenta

Thomas Reid afirma que el fonament del coneixement no són les idees, tal com les explicaven Berkeley i Hume. El fonament del coneixement és el *judici*, entès com a *aprehensió*, o sigui, com a percepció en la qual hom «creu» en l'existència de la cosa percebuda. Així, doncs, els judicis originaris i naturals constitueixen el *sentit comú* (el «*common sense*»), on es troben tots els principis del coneixement, car tot allò que és evident per si mateix al *sentit comú* fa possibles els raonaments subsegüents.

James Oswald introdueix en el tema del «*common sense*» certs matisos de caire tradicionalista i religiós; el *sentit comú* és ara l'*opinió general* fonamentada per la llarga tradició de creences que la religió avala, una criteriologia externa (d'autoritat) suficientment sòlida per a establir les primeres veritables. La tradició religiosa té aquí un paper rellevant, i, en aquest sentit, la forma com Torras i Bages entén el *sentit comú* (*seny*) estaria més d'acord amb la concepció d'Oswald que no pas amb la de Reid.

La segona etapa de l'«escola escocesa» està representada per Dugald Stewart (1753-1828). Amb aquest autor es produeix un nou avenç en la línia moralista ja iniciada per Oswald. Afirma Stewart que la relació entre els principis del *sentit comú* i els judicis és una relació condicional: els primers són condició racional dels segons. Així, doncs, la facultat del *sentit comú* queda lligada a la facultat moral, la qual donaria origen a un determinat «sentit moral», que seria el fonament de la comprensió dels deures morals, però que no produiria automàticament normes de conducta, ja que solament l'*experiència* pot produir orientacions morals.

La tercera etapa de l'escola escocesa està representada per Thomas Brown (1778-1820) i William Hamilton (1788-1856). Amb el primer es produeix ja un retorn a l'empirisme psicologista d'abans. Hamilton, que mantindrà també aquesta tendència, s'acostarà a les teories kantianes, tot formulant l'anomenat *condicionisme*: pensar és *condicionar* (amb l'existència), per tant només allò «condicionat» és concebible o pensable.

És a partir de la filosofia de Hamilton que Llorens i Barba elabora el seu sistema de la *filosofia del sentiment*, que, juntament amb el tomisme, serà el mestratge tramès a Josep Torras i Bages.

Priestley (entre els «filòsofs del sentit comú»). Vegeu IMMANUEL KANT, *Prolegòmens* (Textos Filosòfics, 7), Ed. Laia, Barcelona, 1982, pàgs. 63. La nota 3 (de Pere Lluís Font) sembla afirmar que Kant coneixia l'obra de Priestley *An examination of dr. Reid's «Inquiry into the human mind», Dr. Beatty's «Essay on the nature and immutability of truth», and Dr. Oswald's «Appeal to common sense in behalf of Religion»*, London Printed for J. Johnson, n.º 72 St. Paul's Church-Yard, 1774 (1st ed.), però no em sembla provat que Kant conegués aquesta obra, tal com intento demostrar en la meua *Memòria* de post-graduació doctoral: ORIOL COLOMER I CARLES, «Memòria de Post-graduació», University of Edinburgh Library (Theses), Edimburg 1991, pàgs. 21-23.

B) FONTS SOCIOLÒGIQUES

Escriu Torras i Bages: «*Mi libro La tradición catalana es el lazo de unión entre Taine y Santo Tomás*».⁷ Hippolyte-Adolphe Taine (1828-1893) difícilment seria una font positiva del pensament social de Torras i Bages si no hagués estat per l'aplicació que el nostre autor fa de la seva ontologia i de la seva antropologia als camps social i estètic. En efecte, el positivisme i el determinisme extrems que professa Taine no són considerats per Torras i Bages, però sí que ho són tant la seva estètica com la seva sociologia. Segons Taine, una cosa és bella si té caràcter; i el caràcter és la bellesa en si, interpretada (copiada) per l'artista o pel poeta. Aquest concepte de l'obra estètica és reprès per Torras i Bages, en tant que li permet de reconduir la crítica estètica en un sentit religiós en oposició al naturalisme del modernisme laic.⁸ Pel que fa a la sociologia, la crítica implacable de Taine al reformisme del «régime moderne» francès, des del seu concepte del *determinisme social*, atreu l'atenció de Torras i Bages, qui cita diferents fragments de l'obra general de Taine *Les origines de la France contemporaine* (1876-1893), sobretot el volum I, *L'ancien Régime*,⁹ i la primera part del volum V, *Le Régime moderne*.¹⁰

Joseph de Maistre (1753-1821) –elogiat per Torras i Bages juntament amb Taine¹¹– representa la reacció del tradicionalisme contra la Revolució Francesa, que defensa la teocràcia pontificia, és contrària al racionalisme del segle XVIII, i inspira l'ultramuntanisme.¹² De Maistre proposa el *sentit comú* i la *fe* en contra del racionalisme il·lustrat, car el pecat original hauria deixat l'home en una situació d'insuperable impotència per a conèixer per ell mateix la veritat i el bé social. En aquest sentit el binomi *fe i sentit comú* s'adapta totalment a la intencionalitat bàsicament parenètica del pensament torrasianista. L'home –segons De Maistre– s'ha de sotmetre a l'autoritat de Déu, representada només pel Pontífex romà i pels reis cristians.¹³

Frédéric Le Play (1806-1882) és considerat per Torras i Bages com la millor interpretació de l'encíclica de Lleó XIII *Humanum genus* (1884), sobre la doctrina social de l'Església.¹⁴ En efecte, Le Play és el principal

7. «*Le Régime Moderne*», O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 19.

8. Vegeu H. TAINÉ, *Filosofia del Arte* (Obras maestras), Ed. Iberia, Barcelona, 1960.

9. *La tradición catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 283 i 284; i *Consideracions sociològiques sobre el regionalisme*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 70.

10. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 681.

11. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 301 i 302. L'esdeveniment («aconteixement») a què fa referència és la Revolució francesa.

12. Vegeu l'anàlisi d'aquest tema a l'obra de FRANCISCO CANALS VIDAL, *Cristianismo y revolución*, Speiro, Madrid, 1986 (2.ª ed.), cap. 2.

13. Vegeu J. DE MAISTRE, *Oeuvres Complètes*, Lyon, 1884-1887. En concret, *Del Papa, de la Iglesia Galicana*, Librería religiosa (Pablo Riera), Barcelona, 1856.

Què és la maçoneria?, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 107.

14. «El gran Pontífex (Lleó XIII) ha trobat aquella constitució essencial de la humanitat, que el savi Le Play descobrí en el fons de les societats, després de llargues investigacions.» A *Què és la maçoneria?*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 124. Vegeu també pàgs. 107, 108 i 110.

impulsor del moviment tradicionalista, restauracionista i patriarcalista (*religió, família, propietat i re*) del segle XIX. No només considera, però, la família cel·lular sinó tota la gran família del món sota un aspecte patriarcal. El punt doctrinal més interessant per a Torras i Bages és el fet de tractar-se d'un tradicionalisme popular amb un gran interès pel tema social, cosa que el distingeix del liberalisme capitalista. Segons Le Play, la gran família patriarcal està dedicada a la consecució de béns, però no de riqueses, car aquestes han de tenir una funció social, la d'eliminar la pobresa a través de la creació de treball. La doctrina essencial d'aquesta *restauració*, que comprèn religió, família, propietat i momarquia, ha d'implantar-se pel *restaurament de la consuetud i de l'observança del Decàleg i de la doctrina de Sant Pau*,¹⁵ tal com és explicat a l'obra de Le Play *La Réforme social en France* (1864). La llei divino-positiva apareix –com és comú en la doctrina de Torras i Bages– com una clarificació de la llei natural, d'on es desprèn la seva necessària implantació en l'ordre social, per tal de corregir els desviaments, pràcticament inevitables, de la humanitat.¹⁶

El pragmatisme i el positivisme moderadament evolucionista de Herbert Spencer (1820-1903) i de Friedrich Von Schlegel (1772- 1829) influencien també el pensament de Torras i Bages. En efecte, l'anomenat *sistema de filosofia sintètica* de Spencer –no estructurat de forma definitiva fins al 1859, abans de la divulgació de les doctrines evolucionistes de Darwin– és una gran síntesi entre religió, filosofia i ciència, amb la proposta inicial de conciliar sobretot religió i ciència. La filosofia tindria la missió de conèixer l'evolució en tots els aspectes de la *realitat donada*, que és diferent de la *realitat absoluta*. La *realitat absoluta*, que Spencer anomena *incognoscible* o *força*, és entesa com a Dé. Spencer, doncs, seguiria Hamilton i Mansel: la realitat última és absoluta, i, per tant, inaccessible per les soles forces de l'intel·lecte. L'evolucionisme spencerià no és materialista, sinó positivista, on positivisme vol dir un desplegament harmònic de la realitat que va passant de formes *homogènies* (primitives) a formes *heterogènies* (més perfectes), que es deriven de les primeres, molt d'acord amb l'esperit del romanticisme. En ètica i sociologia Spencer rebutja les revolucions i els canvis sobtats: cal madurar lentament dins la religió, i les nocions que l'home té del món visible, tangible i limitat esdevindran símbols d'una realitat suprema certíssima.¹⁷

15. *Consideracions sociològiques sobre el regionalisme*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàgs. 41, 42, 44, 72 i 81.

16. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 244. Torras i Bages manté la doctrina de Sant Tomàs sobre la *necessitat moral* de la Revelació, perquè la raó humana no és prou forta per aconseguir el coneixement *fàcil, cert i complet* de totes les veritats religioses i morals, i, fins i tot, naturals. Vegeu SANT TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-II, q. 109, art. 1.

17. Vegeu HERBERT SPENCER, *El individuo contra el Estado*, Ed. Bauzá, Barcelona, 1930.

Devoción al Sagrado Corazón de Jesús, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 65. Vegeu també les citacions que Torras i Bages fa d'Adolphe Thiers (O.C., pàg. 49), i de Ferdinand Brunetière (*La llei de la creença*, O.C. [P.A.M.], vol. V, pàg. 293).

C) FONTS LITERÀRIES D'ESPIRITUALITAT

Torras i Bages entén que espiritualitat, filosofia (pensament) i pàtria són realitats inseparables. Pel que fa a l'espiritualitat l'actitud del nostre autor és moderadament progressista (regeneracionista), que en el seu moment històric representa un retorn a l'activisme espiritual, desvinculat, d'una banda, de la política partidista, i allunyat, de l'altra, de certs esquemes eclesiàstics excusivament oficialistes.¹⁸ Les publicacions periòdiques més influents i significatives en el pensament espiritual de Torras i Bages són *La Veu de Montserrat* i *La Civiltà Cattolica*. En la primera –fundada per Jaume Collell, a Vic, el 1878– hi col·labora a partir de 1880, tot exposant-hi les seves idees contràries a Valentí Almirall i al *Diari Català*, de signe progressista. *La Civiltà Cattolica* –dirigida per la Companyia de Jesús de Roma– tracta sovint les relacions entre la ciència i la fe, i hi ha sectors conservadors que no la veuen amb bons ulls; Torras i Bages, tammateix, en fa elogis, tot i que pensa que aquesta reconciliació entre fe i ciència s'obté millor amb el tomisme dels Dominicans.¹⁹

El P. Guillem Faber (1814-1863), fundador –juntament amb el cardenal Newman– de l'Oratori de Sant Felip Neri a Anglaterra, i principal representant del moviment ultramuntà de Manning, és citat dues vegades per Torras i Bages.²⁰ El comentari que en fa posa de relleu els dos temes clau d'aquesta tradició espiritualista: l'atenció a l'espiritualisme individual i l'allunyament de les polèmiques polítiques.

D) LA NEOSCOLÀSTICA DEL MAGISTERI

El pontificat de Lleó XIII (1810-1903; papat: 1878-1903) va representar la renovació escolàstica, per la introducció del tomisme en els estudis filosòfics de les universitats, facultats teològiques, seminaris i ateneus catòlics. El principal document papal des d'on s'impulsa l'estudi de la filosofia de Sant Tomàs és l'encíclica *Aeterna Patris* (1879), en la redacció de la qual intervingué el neoscolàstic Kleutgen (1811-1883).²¹ Pius IX (1792-1878, papat: 1846-1878) s'havia referit ja a la necessitat de promoure la *sòlida filosofia perenne*, en les diferents condemnes del modernisme.²²

El ressò que tingueren a Espanya les directrius de Lleó XIII es fa palès en els secrets del cardenal Ceferino González, sobretot en les més

18. *El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 199 i 215.

19. *Devoción al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 64 i 65.

20. *El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 179, 180 i 203.

21. Els altres escrits que complementen la doctrina de Lleó XIII sobre la restauració de la filosofia escolàstica són: *Humanum genus, Immortale Dei, Libertas, Cum multa* i la *Carta al cardenal Guibert, Arquebisbe de París*.

22. El modernisme és condemnat per Pius X en el decret *Lamentabili* i en l'encíclica *Pascendi* (8 de setembre de 1907).

divulgades, com la *Història de la Filosofia*, 3 vols. (1878-1879), i la *Filosofia elemental* (1894),²³ que Torras i Bages coneix i comenta.²⁴

E) FONTS GNÒMIQUES I POÈTIQUES

La gnòmica tradicional i popular arriba a Torras i Bages de tres autors, principalment: Pau Piferrer i Fàbregas (1818-1848), Aureli Capmany i Farrès (1868-1954) i Marià Aguiló i Fuster (1825-1897). El més conegut per Torras i Bages és, sens dubte, Marià Aguiló, mallorquí, afincat a Barcelona des del 1844, i que exercí una notable influència en el moviment de la Renaixença amb el seu romanticisme popular, conservador, religiós i patriòtic. Els temes preferits d'Aguiló, mort, natura i amor, són també recurrents en Torras i Bages, qui els coneix a través del *Romancer popular de la Terra Catalana* (1893),²⁵ contingut en el *Diccionari Aguiló* (1915-1934).²⁶

D'En Piferrer, Torras i Bages coneix els *Recuerdos y bellezas de España*, obra inacabada, de la qual es varen publicar dos volums sobre Catalunya i un sobre Mallorca.

D'En Capmany, Torras i Bages coneix el *Cançoner popular*, model de literatura arqueològica i recopilació de poesia popular, i el cita a *La Tradició Catalana* a propòsit de la vida regional i de l'esperit de família.²⁷

Torras i Bages estima la poesia romàntica idealista, de tall classicista, que contraposa constantment a l'esperit *irracionalista* del modernisme.

Dant Alighieri (1265-1321) influeix Torras i Bages a través de l'obra *El Convivio*, amb l'elogi de la llengua vulgar, la defensa d'un imperi universal i les idees de la tradició intel·lectualista d'Aristòtil.

Johann Wolfgang Goethe (1749-1832) era notablement conegut en la Renaixença per les traduccions de Manuel Milà i Fontanals, i, sobretot, per les de Joan Maragall i Gorina. Torras i Bages el coneix a través de Maragall, i l'accepta amb reserves pel que fa a la filosofia: no el considera agnòstic, però l'hi veu *vacil·lacions panteístiques*; pel que fa a l'estètica, però, n'accepta la teoria de Plató que la *idea* eternitza la *forma*, i que l'home creador (l'artista) ha de preferir sempre el món dels esperits al món de la matèria.

Joan Maragall i Gorina (1860-1911), en la seva primera etapa ideolò-

23. Aquesta obra és la traducció de la *Philosophia elementaria ad usum academicarum presertim ecclesiasticae juventutis*, Ed. D. D. Lezcano, Matriti, 1831 (1877, 2.ª ed.).

24. *Devoció al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 38.

25. Vegeu l'estudi de JOSEP MASSOT I MUNTANER, *Els poetes de les Illes i Montserrat* (Randa, 6), Ed. Curial, Barcelona, 1977, pàgs. 152 i ss.

26. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 245, 246, 354 i 387. Marià Aguiló es destacà ja en els Jocs Florals (especialment en els de 1875) per la seva ideologia conservadora; vegeu MARGALIDA TOMÀS, *Consideracions entorn dels Jocs Florals de Barcelona*, dins *La Renaixença* (Biblioteca Milà i Fontanals, 4), P.A.M., 1986, pàgs. 35-37.

27. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 285.

gica, la nietzscheana, xoca frontalment amb el pensament de Torras i Bages, fora dels aspectes generals de la seva poesia, que foren ben rebuts pel nostre autor, per la seva simplicitat afectiva i naturalista, quan, després, Maragall s'identificà ideològicament amb el nacionalisme català, conservador, catòlic i tradicionalista, troba un ressò més important en l'obra de Torras i Bages. En efecte, Maragall acaba per professar posicions idèntiques a les dels dirigents de la Lliga Regionalista, i comenta amb alogis els textos pastorals del bisbe Torras.²⁸

2. LA RELACIÓ ENTRE FILOSOFIA I TEOLOGIA

El tema de la relació entre filosofia i teologia constitueix certament la qüestió central del pensament filosòfic de Torras i Bages. L'intel·lectualisme tomista ja comporta, de per si, que aquest tema sigui d'una importància cabdal en el mètode i en l'ordre de les veritats proposades; i, com que Torras i Bages vol seguir rigorosament Sant Tomàs d'Aquino, sembla clar que la major densitat del pensament filosòfic del nostre autor s'hagi d'articular també al voltant d'aquesta qüestió.

A) EL PROBLEMA RAÓ I FE

La relació entre la raó i la fe (ciència i religió) apareix d'una forma molt radicalitzada en la filosofia del Noucents. Torras i Bages se'n fa ressò i en presenta els tres coneguts aspectes clàssics (demostracionisme, gratuïtat de la fe i limitació de l'enteniment humà), els quals, però, són considerats des del seu habitual eclecticisme i des de la seva inclinació a revestir de tomisme les idees d'alguns personatges importants, com Sant Vicenç Ferrer, quina orientació en aquesta qüestió no era precisament la de Sant Tomàs.²⁹

a) *El demostracionisme*

Torras i Bages fa l'elogi d'Aristòtil pel fet d'haver atorgat a la teologia natural el primer lloc entre totes les ciències.³⁰ Aquesta consideració és important, perquè el demostracionisme clàssic (desenvolupat sistemàticament amb la segona escolàstica) i el seu intent de vincular intel·lectualment el pas de la filosofia a la teologia són, sorprenentment, poc considerats per Torras i Bages, que sembla insistir molt més en els altres dos aspectes: el do gratuït de la fe i la limitació de l'enteniment humà. Només hi ha dues breus referències al demostracionisme,³¹ compensades immediatament per la referència a la limitació (feblesa) de l'enteni-

28. Vegeu JOAN MARAGALL, *Obres Completes*, Articles (Esta es mi fe, XV), Ed. Sala Parés Llibreria, Barcelona, 1933, pàgs. 155, 173, 177, 205-209.

29. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 496 i 517.

30. *Doctrina sobre la direcció*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàg. 41.

31. *El hombre mutilado por la escuela neutra*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 649. Vegeu també *Gràcia d'una dona*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 84.

ment humà.³² Aquest poc interès de Torras i Bages pel demostracionisme prové de la prevenció que el nostre autor té per a tot allò que pugui representar una aproximació ideològica al racionalisme liberal, i prové també de la filosofia del sentiment professada pel seu mestre Llorens i Barba, la qual tendeix a desvirtuar l'intel·lectualisme demostracionista.³³ Així, doncs, la por que el semirracionalisme (en forma de modernisme filosòfic) s'infiltrés en la teologia catòlica fa que Torras i Bages es decanti cap a formes més fideistes sobre el tema raó i fe.³⁴ I encara més, cal entendre que l'impacte social del progressisme racionalista anticongressador impedeix Torras i Bages d'insistir en el demostracionisme intel·lectualista de la filosofia escolàstica, car podria ser interpretat com a primer pas *salvífic* del moviment de la persona cap a la fe, en favor de les tesis deïstes.³⁵

b) *La gratuïtat de la fe*

El problema de la relació entre la raó i la fe es resol no solament en favor de la supremacia de la fe, sinó també amb la insistència en la gratuïtat del do de la fe. Hi ha en Torras i Bages un molt matissat fideisme tradicionalista i un molt minvat interès pel demostracionisme intel·lectualista de la segona escolàstica.³⁶

Sobre el tema de la *qüestió bíblica* de la historicitat de les fonts de la revelació, com a pas decisiu en el sistema demostracionista del moviment de la persona cap a la fe (en la teologia fonamental), Torras i Bages no fa cap altre esment que el d'un text³⁷ on repeteix les observacions de Pius X contra el modernisme en el decret *Lamentabili* del 1907.

En conclusió, Torras i Bages és escèptic respecte a la funció de la ciència en el camí que mena a la fe. Sense la ciència sempre és possible la fe, però sense la fe, la ciència no té cap valor. Opina que la *ciència de la fe*, tanmateix, pot ser necessària en algun cas, i que totes les ciències humanes en general són *serventes de la fe*.³⁸

32. *El hombre mutilado por la escuela neutra*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 650.

33. *La confesión de la fe*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 178. *El hombre mutilado por la escuela neutra*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 63.

34. Fa referència a l'obra *Introducción a la Filosofía, o sea Doctrina sobre la dirección al ideal de la Ciencia*, d'Antoni Comellas i Cluet, a la qual Torras i Bages dedica el seu escrit *Doctrina sobre la dirección al ideal de la Ciencia* (vegeu O.C. [P.A.M.], vol. IV, pàg. 38). Referent a la nota dels editors de les *Obres Completes* de P.A.M. (vol. IV, pàg. 28), que diu d'Antoni Comellas: «Mereix que s'aixequi al seu entorn un major esperit de consideració», vegeu l'obra de LUIS ROURERA FARRÉ, *Antonio Comellas i Cluet, filósofo de Berga*, Barcelona, 1980.

35. Fa referència a Draper, citat per Torras i Bages en nota, dins *Devoción al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 44.

36. *La llei de la creença*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 305.

37. O.C., pàg. 311.

38. *El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 177, i *Devoción al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 58.

c) *La limitació de l'enteniment humà*

Un cop vist que l'aspecte del do gratuït de la fe passa al davant de la funció del demostracionisme, caldrà ara afegir que la tendència al fideisme que això comporta s'ha d'entendre en part per la influència que exerceix sobre Torras i Bages el mestratge de Xavier Llorens i Barba. En efecte, quan parla, per exemple, de Joan Lluís Vives refereix la doctrina demostracionista tradicional de l'intel·lectualisme tomista;³⁹ quan, però, comenta a Xavier Llorens i Barba apareix clarament un cert fideisme justificat en l'epistemologia de la limitació de l'enteniment humà, que Llorens havia rebut de l'escola escocesa, la qual l'havia heretat de l'empirisme clàssic anglès del segle XVIII, sobretot de David Hume.⁴⁰

Com a conclusió del problema raó i fe en Torras i Bages podem dir que els dos temes clau que s'hi retroben són: un de caire negatiu, que atorgaria poca importància al demostracionisme, afirmaria la limitació de la raó humana, però, refusaria, a la vegada, la doble via de la veritat, encara que sigui de base mística, això últim en contra del modernisme filosòfico-teològic; i un altre aspecte, de caire positiu, que afirma la gratuïtat de la fe, però insisteix que sigui *popular*, això és, que informi i sigui present en tots els àmbits de la vida humana, des de la ciència especulativa (raó) fins a les diferents aplicacions de la ciència en la vida pràctica, passant per la sociologia en els seus segments i en les seves institucions.⁴¹

B) L'ESCOLASTICISME ARISTOTÈLICO-TOMISTA

Quan Josep Torras i Bages inicia els estudis de teologia al Seminari de Vic (1870-1871), ho fa mogut per l'interès d'estudiar l'obra de Sant Tomàs d'Aquino, car aquell centre tenia aleshores una bona reputació sobre la qualitat de l'ensenyament de la doctrina tomística amb els professors Andreu Duran i Jaume Prat.

El llibre de text bàsic era la mateixa *Summa Theologica*. Els tractats dels curs eren: *Fonaments de la religió (Fundamentalis Theologia)*, articulada sobre els «*preambula fidei*», i les *Institutiones Theologiae dogmaticae*. A aquests dos blocs hom afegia un tercer text, els *Locis Theologici*, sobre arguments trets de la Sagrada Escriptura, de la Tradició patristica i del Magisteri de l'Església.

39. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 654.

40. *Records d'un filòsof català*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàgs. 549, 553 i 554, i *En Xavier Llorens i Barba*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 572.

41. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 294, 427 i 468; *Devoció al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 27 i 38; *Doctrina sobre la direcció*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàg. 37; i *Sant Tomàs i Lleó XIII*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàgs. 656 i 657.

a) *El caràcter general de l'escola tomista*

Lo nota essencial de la filosofia de Josep Torras i Bages és, doncs, el tomisme. Ho diu explícitament en la seva obra «*Le Régime moderne*», en referir-se al seu llibre més conegut: «Mi libro *La Tradició catalana* es el lazo de unión entre Taine y Santo Tomás». ⁷ I la veneració que sent pel seu mestre Xavier Llorens i Barba és, sobretot, perquè «fou la via que ens portà a l'escola del Doctor Angèlic». ⁴²

El caràcter general del tomisme assimilat per Torras i Bages s'articula al voltant dels següents temes: 1er.) Predomini de la raó (sobretot en la seva aplicació ètica, el «seny») sobre el sentiment i la voluntat. 2on.) Integració i continuïtat entre l'ordre natural (filosofia racional i ciència) i l'ordre sobrenatural (revelació i teologia). 3er.) Sociologia medieval, que integra el regionalisme amb l'universalisme teocràtic. 4rt.) Valor apològic del tomisme, que pot presentar-se com una ciència rigorosa-capaç de polemitzar amb les disciplines profanes i científiques; i, 5è.) Universalitat del sistema tomístic, que engloba diferents especialitats i, sobretot, una molt estimada per Torras i Bages, que és el Dret.

L'acceptació de la doctrina d'Aristòtil, anomenat per Torras i Bages «veritable príncep de la natural filosofia», és una conseqüència de la incorporació i de l'assimilació de la doctrina tomística.

La preferència de Torras i Bages per l'època medieval –certament molt idealitzada en els seus escrits– i les excel·lències que li atribueix en molts de casos són pura retòrica: provenen del fet, d'una banda, d'haver estat l'època teocràtica per antonomàsia, i, de l'altra, de constituir una clara contraposició al posterior Renaixement, que el nostre autor veu repetir-se en el Modernisme contemporani seu.

Torras i Bages afirma que la nació catalana s'identifica amb l'escolasticisme tomista, el qual és elogiat com a «il·lustració humil i profitosa dels segles passats», ⁴³ en contraposició a la neo-il·lustració modernista, i com a «forjador del nostre caràcter nacional». ⁴⁴ L'escolasticisme tomista és, a més a més, l'equilibri perfecte entre l'element diví i l'humà. ⁴⁵ Insisteix sempre Torras i Bages en el fet que l'esperit català s'avé perfectament amb el tomisme per l'arrel comuna de l'esperit romà, que és conservador, pràctic, jurídic i comercial. ⁴⁶

El tomisme és l'expressió més genuïna de la «filosofia perenne», perquè enfonsa les seves arrels en la filosofia clàssica grega. L'intel·lectualisme i l'objectivisme de l'escolàstica fonamenten –segons Torras i Bages– no només l'escola jurídica catalana, sinó també tota l'activitat pastoral, car el mètode escolàstic és basat en el raonament i en el lligam

42. *Records d'un filòsof català*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 553.

43. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 643.

44. O.C., pàg. 702.

45. O.C., pàg. 407.

46. O.C., pàgs. 378 i 536.

entre les veritats, i va dirigit a la ment dels homes, que és universal, i no va a la seva sensibilitat passatgera, personalista i localista.⁴⁷

Compara també Torras i Bages diferents autors i poetes amb la doctrina de Sant Tomàs, i els jutja d'acord amb el seguiment que en fan. Sant Ramon de Penyafort representaria el tomisme jurídic aplicat a Catalunya.⁴⁸ En el període del Renaixement, que Torras i Bages considera negatiu –«El Renaixement fou una revolució aristocràtica feta en dany dels pobles, i, entre tots aquets, el català»⁴⁹–, Joan Lluís Vives és vist com a tomista solament en el fons, però no en la producció literària.⁵⁰ Sant Vicenç Ferrer, al contrari, és enaltit com a gran tomista en tots es seus aspectes, ideològic, literari, i oratori.⁵¹ Però en aquest cas l'afirmació de Torras i Bages és històricament i literàriament errònia. Una crítica no excessivament rebuscada pot demostrar fàcilment tot el contrari, això és, que Sant Vicenç Ferrer tenia una forta base filosòfica de platonisme, augustunisme, voluntarisme, mil·lenarisme i il·luminisme, molt propera al franciscanisme espiritualista tant arrelat i estès arreu de Catalunya. En la neoscolàstica del Noucents Jaume Balmes és citat per Torras i Bages com a exemple de la síntesi entre la il·lustració ceriverina i l'escola vigatana, però la seva filosofia és titllada d'«híbrida» pel fet de no ser clarament catalana ni clarament tomista.⁵² Dins encara

47. O.C., pàgs. 367 i 678. Jaume Callís (1370-1434), reconegut jurista català, reuneix tres importants qualitats estimables per Torras i Bages: formació escolàstica (de la tendència dels glossadors), sentit moral cristià, i orientació jurídica pactista i romanista.

«Caietà» (escrit normalitzadament *Gaietà*), nom amb què és conegut Tomàs de Vio (1468-1534), és un dels representants més importants de la segona escolàstica.

Domingo de Soto (1494-1560) és realment el jurista més tomista dels que cita Torras i Bages (més que Lluís de Peguera), per la seva obra *De iustitia et iure, libri decem* (1553).

Les «teories dels alemanys» (O.C., pàg. 327) fa referència a la filosofia de Kant i de Hegel.

Vegeu també el text d'*El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 224.

48. *La Traidició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 394 i 395.

49. O.C., pàg. 631.

50. O.C., pàgs. 634 i 663.

51. O.C., pàg. 520.

52. O.C., pàg. 711. La il·lustració ceriverina té tres característiques fonamentals, l'escolasticisme eclèctic, el juridicisme i l'humanisme classicista, inspirat, sobretot, en Joan Lluís Vives.

«L'excel·lentíssim criteri del mig temps» vol dir el pensament o criteri de l'època medieval (temps mig), en l'intent de Torras i Bages de vincular Balmes amb el tomisme. Vegeu també *Nuestra unidad y nuestra universalidad*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 307. Jaume Balmes (1810-1848) és un neoscolàstic que representa la superació de l'escolasticisme eclèctic de la 1.ª etapa de l'escola de Cervera. La seva *Filosofía fundamental* es proposa de salvar els fonamentals de l'ontologia tradicional escolàstica en contra de Kant, de Hegel i de l'empirisme anglès; no pot admetre que l'agnosticisme teòric només pugui ser superat per la «raó pràctica» de Kant, i li busca el fonament teòric que sembla necessitar. Balmes, de fet, cerca la conciliació entre empirisme i racionalisme, tot deixant l'idealisme absolut hegel·lià fora del seu intent de síntesi.

de l'escolàstica del Noucents, Torras i Bages escriu la *Doctrina sobre la direcció*, on, entre d'altres temes, hi ha una moderada crítica i una resposta indirecta a l'obra d'Antoni Comellas i Cluet *Introducció a la filosofia, o sea doctrina sobre la direcció al ideal de la ciència*. El nostre autor en critica el seu acostament als autors moderns, especialment a la ciència moderna, així com el sentit atorgat per Comellas a l'ontologia del *jo* i de la *realitat*, que semblarien estar en desacord amb la tradició tomística.⁵³

Finalment, i dins d'aquest apartat del caràcter general de l'escola tomista en Torras i Bages, cal afegir que el nostre autor parla també de la «poesia escolàstica».⁵⁴ Els prototipus d'aquest «tomisme poètic» són esquemàticament (i, potser també, estereotípicament) Dant Alighieri i Ausiàs March.⁵⁵

b) *L'epistemologia de l'escola tomista*

La lectura dels textos, on Torras i Bages tracta sobre l'ordre de les veritats i sobre el problema entre la raó i la fe en l'àmbit de l'epistemologia, dóna la impressió d'un cert fideisme, com ja havia estat anotat en tractar el tema general sobre el *Problema raó i fe*.⁵⁶

La formulació que les veritats revelades o estrictament teològiques són norma negativa i remota de la veritat filosòfica (són també norma positiva i pròxima de la veritat teològica), és a dir, que no es contradiuen amb la veritat filosòfica, tot i que estan fora del seu abast i que es distingeixen tant de les veritats simplement filosòfiques com de les filosòfico-teològiques (els «preambula fidei»), no apareix sinó indirectament en els escrits de Torras i Bages; el nostre autor insisteix, sobretot, en l'afirmació d'una sola veritat sense aclarir-ne les distincions esmentades.⁵⁷

Torras i Bages insisteix sovint en el tema de la limitació humana en l'ordre del coneixement, que és una assumpció provinent de les teories psicologistes de Xavier Llorens i Barba.⁵⁸

Compara també Torras i Bages el tema de la unitat de la ciència en Lluís Vives i en Ramon Llull; aquesta unitat estaria millor formulada en la síntesi tomista que superaria la dels autors esmentats.⁵⁹

Porta a terme aquesta conciliació definint l'*instint intel·lectual* (en l'ordre del coneixement) i el *sentit comú* (en l'ordre de la consciència psicològica).

53. Vegeu LUIS ROURERA FARRÉ, *Antonio Comellas i Cluet, filòsof de Berga*, Barcelona, 1980.

«La reina de las ciencias» del text de Torras i Bages (*Doctrina sobre la direcció*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàg. 56) fa referència a la metafísica.

54. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 615 i 616.

55. O.C., pàgs. 587-589.

56. *Don Manuel Milà i Fontanals*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 635; *En Xavier Llorens i Barba*, O.C., (P.A.M.), vol. III, pàgs. 568 i 569; i *Notes d'art*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 472.

57. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 419, 476, 626 i 627.

58. O.C., pàgs. 437 i 611.

59. O.C., pàgs. 433, 436, 629 i 640.

Finalment apuntarem que Torras i Bages ataca el *sentimentalisme teològic*, propi d'un sector del modernisme filosòfico-teològic.⁶⁰

c) *La cosmologia*

El punt d'unió entre l'epistemologia i la cosmologia és comentada per Torras i Bages en criticar el positivisme de Valentí Almirall.⁶¹

El tema de la participació en la font de l'ésser (Déu) és tractat per Torras i Bages, negant, d'una banda, el panteisme, i afirmant, de l'altra, la deïficació sobrenatural de les creatures.⁶²

d) *La filosofia de Déu*

L'afirmació de l'existència de Déu és presentada per Torras i Bages amb la prova per arguments cosmològics *a posteriori*. D'aquests arguments, presents en les *cinc vies* de Sant Tomàs, Torras i Bages n'esmenta dos: el del moviment (1.ª via), i el de l'ordre i finalitat de l'univers (5.ª via).⁶³

El nostre autor accepta plenament l'ontologisme anselmià (i cartesià) per a la prova de l'existència de Déu, a més a més dels arguments cosmològics *a posteriori*: si hi ha la idea d'infinít, ha de provenir de quelcom d'infinít, que és Déu.⁶⁴

La negació del panteisme es presenta com una precisió, en certa manera esperada, car la clara afirmació de l'ontologisme i de la revelació natural de la idea de l'infinít, podria donar peu a una comprensió poc exacta de la transcendència de Déu.⁶⁵ Així mateix es nega tota mena de dualisme en el govern de Déu sobre el món.⁶⁶

e) *L'antropologia*

La idea de l'home de Torras i Bages és la pròpia d'un humanisme cristià enter i definitiu: el cristianisme és una «filosofia humana i divina». ⁶⁷ Aquest humanisme cristià és un element de crítica contra la filosofia d'Aristòtil –cosa que s'esdevé pòc sovint a Torras i Bages– que ofereix una antropologia radicalment materialista, i, segons el parer del nostre autor, propensa a l'empirisme.⁶⁸ Per això cal la correcció in-

60. *L'única eficàcia*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 58; i *La vida*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 348.

61. *Contradiccions del Senyor Almirall*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 99.

62. *Devoción al Sagrado Corazón de Jesús*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 26 i 27. Les frases *Déu a tot arreu*, *Déu en tot lloc*, *Déu governant...* manifesten un contacte literari amb la Bíblia (Actes 17, 28), quin text té també un contacte literari amb els *Fenòmens d'Aratus* (poeta de Cilícia del segle III a.JC.), i amb Clenat l'Estoic (segle III a.JC.).

63. *Doctrina sobre la direcció*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàg. 40; i *Dios y el alma humana*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàgs. 466 i 467.

64. O.C., pàgs. 465 i 466.

65. O.C., pàgs. 469.

66. *El Rosario y su mística filosofía*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 58.

67. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 246.

68. *Dios y el alma humana*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàgs. 485 i 486.

tel·lectualista i espiritualista de Sant Tomàs, que situa la *gràcia* en l'essència mateixa de l'ànima. Així, doncs, utilitzant el mateix discurs aristotèlic apareix una antropologia cristiana on l'ànima, essencialment espiritual i potencialment cristiana en la seva mateixa essència, *informa* el cos i totes les seves potències o facultats, que després queden especificades pels seus actes respectius, els quals són a la vegada especificats pels seus objectes corresponents.⁶⁹

Insisteix finalment Torras i Bages en la gran diferència qualitativa que hi ha entre el cristianisme i l'hel·lenisme. El terme *gràcia* en el sentit cristià defineix quelcom sobrenatural, mentre que en el sentit aplicat al món hel·lènic denota només la perfecció humana.⁷⁰

f) *L'ètica*

El fonament ètic és establert amb seguretat per Torras i Bages en la doctrina aristotèlico-tomista, en contra sobretot, del sentiment de religiositat que, provinent de l'imperatiu kantian, defuig tot dogmatisme i s'instal·la en el modernisme filosòfic-teològic.

En realitat tota l'obra de Torras i Bages té un contingut eminentment ètic, de caire pràxic i normativista, molt d'acord amb la filosofia aristotèlica, reproduïda per Sant Tomàs.⁷¹ L'aforisme realístic d'Aristòtil que «les lleis s'han d'acomodar als afers públics, i no els afers públics a les lleis»⁷² recolza la crítica de Torras i Bages al modernisme filosòfic.⁷³

C) EL TRADICIONALISME

La filosofia i la teologia de Torras i Bages, que es gesten en un ambient pre-noucentista, són obertament antimodernistes; per això un dels aspectes més importants dels esgrimits contra el modernisme és el tradicionalisme. No es tracta, però, del tradicionalisme filosòfic en sentit estricte, sinó del tradicionalisme popular i religiós, amb connotacions d'ultramuntanisme i una forta base iusnaturalista.

a) *El tradicionalisme popular i religiós*

El tradicionalisme filosòfic en sentit estricte, que no és atribuïble a Torras i Bages i que àdhuc és combatut per ell, és una doctrina criteriògica que afirma que la veritat es troba dipositada en la societat per revelació de Déu; comporta també una epistemologia basada en la intuïció i en el sentiment (fideisme).⁷⁴ Sí, en canvi, accepta Torras i

69. *Nuestra unidad y nuestra universalidad*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 333.

70. *La fe i la poesia*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 212.

71. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 660.

72. *Consideracions socials i polítiques*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 105.

73. *El hombre mutilado por la escuela moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 651.

74. *Doctrina sobre la dirección*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàg. 51.

Bages el valor del sentiment religiós en l'afirmació de l'existència de Déu.⁷⁵

El tradicionalisme popular i religiós, i el dogmatisme que porta inclòs, és un dels temes clau del pensament filosòfic de Torras i Bages, qui, empès per la teologia del moment, es mostra –precisament a través del tradicionalisme– com a radicalment antimodernista.⁷⁶ Aquest tradicionalisme es manifesta en l'església en el conservadurisme i antidemocratismes, típics del «vigatanisme».⁷⁷ Pel que fa al tradicionalisme popular català, insisteix Torras i Bages en els aspectes de la vida regional, familiar i patrimonial, que tenen la seva expressió més alta en el món medieval.⁷⁸

b) *El tradicionalisme ultramuntà*

L'ultramuntanisme és una determinada concepció de la història, defensada, entre d'altres per Bonald, De Maistre i Donoso Cortés, que afirma que l'ordre social ha d'ésser sotmès a l'autoritat papal de Roma, per tal de constituir una teocràcia o jerarquia d'origen diví. Des del punt de vista de l'epistemologia, l'ultramuntanisme veu la veritat com una revelació de Déu, transmesa per la Tradició i per l'autoritat. La història avalaria que la veritat està dipositada en la institució de l'església, que és perdurable en la història. Però aquest ultramuntanisme es troba força canviat i limitat en els escrits de Torras i Bages, per dues importants modificacions: primera, que l'església ha de mantenir un govern magisterial del món, i no pas polític, i, segona, que la monarquia espiritual del Papa exigeix una obediència doctrinal, moral, política i pràctica tàctica) de tots els membres de l'església, però no pas de totes les administracions dels pobles en els afers estrictament polítics.⁷⁹ El clergat, per la seva part, no ha de tenir opinions diferents ni prendre partit en les opcions socials; el laïcat s'ha de limitar a l'obediència i a no exercir cap protagonisme pastoral.⁸⁰

c) *Relació entre la llei natural i la llei cristiana*

El fet que Torras i Bages hagués estudiat la carrera de lleis abans que la de teologia explica que els seus principals conceptes filosòfico-teològics estiguin envoltats d'un clar iusnaturalisme. El iusnaturalisme, a més de facilitar la continuïtat i concordància entre la raó i la fe, entra en el concepte de la relació entre la llei natural i la llei cristiana, que

75. *Dios y el alma humana*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 463. Jean de La Bruyère (1645-1696) és un moralista francès pre-il·lustrat, de tendència conservadora, escrigué *Els Caràcters*, tot inspirant-se i adaptant l'obra homònica de Teofrast.

76. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 227 i 344.

77. *El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 134 i 137, i *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 254.

78. O.C., pàgs. 282, 352, 518 i 683, i *El hombre mutilado por la escuela neutra*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàgs. 638-640.

79. *El Clero en la vida social moderna*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 140, 141, 143, 147, 148 i 155.

80. O.C., pàgs. 139, 144, 145 i 171.

apareix tres vegades en els seus escrits amb un redactat pràcticament idèntic. «la llei cristiana és la llei natural amb molt poc més»⁸¹

Una primera conseqüència és que si la gràcia es correspon a la naturalesa, l'ètica ha de correspondre també a la teodicea,⁸² perquè la llei natural manifesta l'ordre del món com a efecte de la Causa creadora, que és Déu.⁸³

I una segona conseqüència és l'aplicació del iusnaturalisme a la realitat social, això és, el regionalisme es refereix a la naturalesa (amb tot el que això comporta respecte a la inviolabilitat dels drets regionals), mentre que el catolicisme es refereix a la gràcia o sobre-naturalesa.⁸⁴

En conseqüència la teoria del pacte social («socialisme») i el naturalisme maçònic («epicureisme») són objecte de la crítica de Torras i Bages per no mantenir el iusnaturalisme.⁸⁵

D) LA FILOSOFIA DEL «SENTIT COMÚ»

Els anys 1860-1863 Torras i Bages estudia Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona i rep l'ensenyament de Xavier Llorens i Barba, que professava un tomisme de base, retocat amb el *psicologisme ontològic* de l'escola escocesa, a través de la lectura adaptada de William Hamilton. El coneixement, doncs, que Torras i Bages té de la filosofia escocesa no s'ha de considerar de primera mà, sinó genèric i, sobretot, útil per a establir una criteriologia propedèutica de la fe, basada en el «sentit comú». La tria que fa Torras i Bages dels continguts de la filosofia escocesa consisteix a elogiar-ne el *sentit comú* i la *limitació de la facultat cognoscitiva*, i a criticar-ne la poca confiança en la raó, ja sigui el *fideisme* de Reid, ja sigui el *relativisme* de Hamilton.

Pel que fa al «sentit comú», en concret, sembla evident que l'aplicació que el nostre autor en fa des del *seny català* és una acomodació personal, global i simplificadora. En efecte, per a Thomas Reid el «common sense» és el conjunt de *judicis* originaris, naturals i fonamentals per

81. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 248; i como a llocs paral·les: *La força de la poesia*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 193, i *Què és la maçoneria?*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 101. Vegeu també *Idees que maten, idees que vivifiquen*, O.C. (Selecta), pàgs. 1244 i 1347; i *L'atletisme cristià*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 538.

82. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 269 i 271; i *Culte a la carn*, O.C. (Selecta), pàg. 1307; i també *L'elevació del poble*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàgs. 101 i 131.

83. *Llei de l'art*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 361; *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 227; i *El camí de la grandesa*, O.C. (Selecta), pàg. 1378.

84. *La poesia de la vida*, O.C. (P.A.M.), vol. II, pàg. 180.

85. *L'elevació del poble*, O.C. (P.A.M.), vol. V, pàg. 128; i *Què és la maçoneria?*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 100 i 101. La cita de Sant Tomàs, en la nota al text, es refereix a la *Summa Theologica*, I-II, q. 117, art. 4.

al coneixement, que inclouen l'*aprehensió* (percepció) i la «*creença*» en la cosa percebuda.⁸⁶

Pel que fa a la limitació de la facultat cognoscitiva, propugnada per l'escola escocesa, Torras i Bages en fa també l'elogi, perquè hi veu una posició prudent, conservadora i tradicional, que, d'acord amb el seu pensament general, evita el racionalisme exagerat i el positivisme escèptic.⁸⁷ La limitació de la facultat cognoscitiva no implica pas res de negatiu, ans, al contrari, es tracta de la capacitat o potència (en sentit escolàstic) d'aquesta facultat per a rebre la realitat objectual.⁸⁸ Però la crítica de Torras i Bages a l'escola escocesa es basa en la poca confiança en la raó especulativa, contràriament al tomisme, la qual raó es disoldria en pura *experiència*, si no fos per l'ajut de la fe cristiana.⁸⁹

Finalment, esperem que el pensament de Torras i Bages sobre el tema resti prou clar en examinar la comparació que fa entre Reid i Lluís Vives. Els vol excusar de la seva desconfiança intel·lectualista, la de Reid per evitar l'escepticisme, i la de Vives per la reacció a l'abús del raciocini discursiu decadentista. Aquest doble paradigma (Reid i Vives) és present en el doble ús que Torras fa del «*common sense*»: *sentit comú* com a criteriologia de la veritat, optimitzat per l'intel·lectualisme tomista (com fa amb èxit Llorens, sintetitzant Sant Tomàs i Hamilton); *sentit comú* com a *seny* d'una actitud epistemològica, que evita els excessos del subjectivisme hegelianista i del racionalisme criticista kantianista i krausista («*filosofisme madrileny*»)⁹⁰

Aquesta aportació sobre la filosofia fonamental de Josep Torras i Bages no tracta expressament ni l'antropologia filosòfico-teològica, ni la filosofia social, ni la doctrina estètica del nostre autor.

Dr. ORIOL COLOMER I CARLES

86. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 368. La llarga nota de Torras i Bages (ad locum) defensa el tomisme de Llorens i Barba en contra d'un cert fideisme que sembla atribuir-li Marcel·lí Menéndez y Pelayo. Vegeu també *Records d'un filòsof català*, O.C. (P.A.M.), vol. III, pàg. 552. La referència al «*filosofisme madrileny* dominant» es dirigeix al complex moviment dels krausistes (deixebles, més com a moviment -ètica ensenyament i dret- que com a escola, de Krause, 1781-1832), atacat pels neo-catòlics, i, en especial, per Menéndez y Pelayo. Torras i Bages s'oposa a la «*Institución libre de enseñanza*», fundada pels germans Francisco i Hermenegildo Giner de los Ríos, a les teories de Julián Sanz del Río, principal difusor del krausisme a Espanya, i al republicanisme liberal (i filosòficament hegelianista) de Francesc Pi i Margall.

87. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàgs. 610 i 611.

88. O.C., pàgs. 490 i 491. Sobre Ramon Sibuida, vegeu: MICHEL DE MONTAIGNE, *Apologia de Ramon Sibuida* (Textos filosòfics, 6), Ed. Laia, Barcelona, 1982. C. SOLDEVILA, *Figures de Catalunya*, Ed. Aedos, Barcelona, 1955, pàg. 90. T. CARRERAS i ARTAU, *Història del pensament filosòfic a Catalunya*, Ed. Catalonia, Barcelona, 1931, pàg. 69. ERNST BLOCH, *La filosofia del Renaixement* (Clàssics del pensament modern, 2), Ed. Edicions 62/Diputació de Barcelona, Barcelona, 1982, pàg. 142.

89. *Doctrina sobre la direcció*, O.C. (P.A.M.), vol. IV, pàgs. 48-51; 54 i 55. Torras i Bages prefereix les opinions de Hamilton (que coneix per Llorens i Barba) a les de Reid, que li semblen fideistes.

90. *La Tradició catalana*, O.C. (P.A.M.), vol. I, pàg. 630.